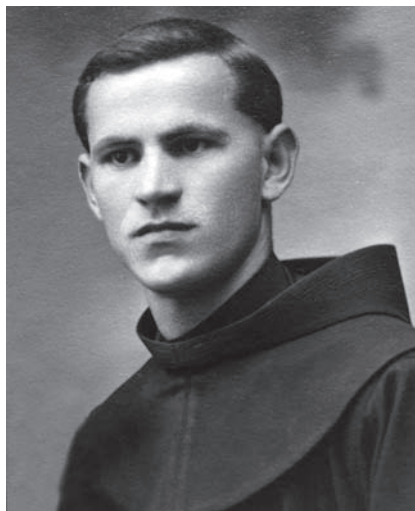

FRA LEONARD RUPČIĆ

(1907.-1945.)¹

Fra Leonard Rupčić jedan je od 66 franjevaca koje su ubili partizani, a u najvećem broju pri svršetku Drugoga svjetskog rata i nakon okončanja rata. K tome, on je jedan od ubijenih profesora Franjevačke gimnazije na Širokom Brijegu, koja je sve do svoga uništenja 1945. godine imala zavidan ugled u onodobnom društvu. I još nešto: fra Leonard je jedan od tridesetak pobijenih franjevaca za čije se kosti još ne zna, niti se može s potpunom sigurnošću ustvrditi gdje je ubijen. Zna se samo toliko da je s još nekim fratrima odvezen na kamionu sa Širokog Brijega u pravcu mora i potom ubijen, ali se do danas nije saznalo na kojem točno mjestu.

Osnovni podatci

O fra Leonardu još nitko nije napisao opsežan životopis, iako neke osnovne podatke o njemu imamo. Tako je fra Andrija Nikić preuzeo podatke iz Imenika hercegovačkih franjevaca koji se čuva u Arhivu Provincije u Mostaru, te ih, uz kratke nadopune, objavio 1992. godine,² a kasnije je u zborniku *Hardomilje* (1998.) objavio opsežniji fra Leonardov životopis služeći se ponajviše svjedočanstvima bivših fra Leonardovih đaka.³ Spomenuti je autor isti životopis, samo skraćeni, objavio još jednom kasnije (2003.).⁴ A najopširnije je izvatke iz navedenih svjedočanstava biv-

-
- 1 Tekst je izvorno objavljen u *Stopama pobijenih*, br. 9 (2012.), str. 40-49. Ovdje prerađen i dopunjen.
  - 2 Andrija NIKIĆ, *Hercegovački franjevački mučenici 1524.-1945.*, Mostar, 1992., str. 187-188.
  - 3 Andrija NIKIĆ, "Svećenici i klerici," u: *Hardomilje. Prošlost, ljudi, običaji*, Hardomilje, 1998., str. 387-389.
  - 4 Andrija NIKIĆ, *Događajnica Bosne i Hercegovine 614.-1918.*, Mostar, 2003., str. 602-603. U literaturi koju fra Andrija navodi nalaze se i neki izvori koji s fra Leonardom nemaju nikakve veze (nekrologiji u Zaostrogu, Dubrovniku, Sinju, kao i Jeleničev *Necrologium*, ili pak *Analecta Franciscana* iz 1914.), pa nije jasno u koju su svrhu tamo navedeni.

ših đaka širokobriješke gimnazije donio Jozo Tomašević Koška, i sam jedan od fra Leonardovih učenika, u svojoj knjizi o širokobriješkoj gimnaziji (1997.), u kojoj je opisao i veoma kratki fra Leonardov životopis.⁵ Fra Ante Marić opširno je pisao o ekshumaciji tijela u blizini Zagvozda, među kojima se držalo da se nalaze i kosti fra Leonarda Rupčića, te objavio njegov kratki životopis.⁶ Osnovne podatke o njemu zabilježio je i don Anto Baković u svećeničkom martirologiju.⁷ To bi, koliko sam uspio pronaći, bili svi dosad objavljeni članci o fra Leonardu Rupčiću. Međutim, na temelju uvida u građu koja se odnosi na njega, a do sada je korištena malo ili nimalo, može se ustvrditi da o njemu ima priličan broj sačuvanih podataka, koji će nam pomoći u rekonstrukciji njegova života i djelovanja. U kratkim crtama: nakon svršetka teološkog fakulteta završio je još jedan studij, te postao profesorom latinskog i francuskog jezika, koje je predavao tijekom šest posljednjih godina svoga života (1939.-1945.) u širokobriješkoj gimnaziji. Brutalna smrt u mjesecu veljači 1945. prekinula je njegov život u 38. godini života. Nisam uspio pronaći da je sam nešto pisao, ili barem objavljivao u onodobnim publikacijama, pa tako niti u franjevačkim časopisima i listovima.

Djetinjstvo i školovanje

U Hardomilju, selu humačke župe, u obitelji Mate Rupčića i Marije rođ. Majić rodio se 29. rujna 1907. sin, kojemu su nadjenuli ime Mijo. Krstio ga je fra Dujo Ostojić 4. listopada (na sv. Franju) iste godine. Kum je bio Marijan Rupčić.⁸

Pučku je školu Mijo završio u Ljubuškom, kamo je svakodnevno pješačio više kilometara iz rodnoga sela.⁹ Nakon toga se upisao u širokobriješku franjevačku gimnaziju, kao kandidat za redovništvo i svećeništvo. Budući da je tada gimnazija trajala osam godina, Mijo - fra Leonard je toliko godina pohađao srednju školu (1920.-1928.), s tim da je jednu godinu proveo u novicijatu u franjevačkom samostanu

5 Jozo TOMAŠEVIĆ - KOŠKA, *Istina o ubijenoj gimnaziji*, Zagreb, 1997., str. 114-118.

6 Ante MARIĆ, *Tragom ubijenih hercegovačkih fratara*, Mostar, 2007., str. 37, 97-177.

7 Anto BAKOVIĆ, *Hrvatski martirologij XX. stoljeća*, Zagreb, 2007., str. 570.

8 Župni ured Humac: Matica krštenih, sv. V, str. 42, br. 190; Arhiv Provincije: Imenik franjevaca HFP, str. 47, 416. Fra Dujo Ostojić poznati je hercegovački franjevac. Bio je gimnazijski profesor, tajnik biskupa Buconjića, župnik, gvardijan, definitor i provincijal hercegovačkih franjevaca (1913.-1916.), te član bosansko-hercegovačkog sabora. Osobito je volio starine koje je marljivo skupljao i prepisivao. Od svibnja 1907. bio župnik i gvardijan na Humcu, te je upravo tada i krstio maloga Miju Rupčića (usp. R. JOLIĆ, *Leksikon hercegovačkih franjevaca*, Mostar, 2011., str. 297-298).

9 Jozo TOMAŠEVIĆ - KOŠKA, *Istina o ubijenoj gimnaziji*, str. 114; Častimir MAJIĆ, *U nebo zagledani. Crtice o 66 hercegovačkih franjevaca, komunističkih žrtava koje poznavah*, Široki Brijeg - Zagreb, 2011., str. 200.

na Humcu (1925./26.). Na temelju objavljenih dokumenata znamo da je Mijo Rupčić s Humca bio interni đak (sjemeništarač) 2. razreda šk. 1921./22. godine,¹⁰ što znači da je na Široki Brijeg došao godinu dana ranije. Šk. godine 1927./28. fra Leonard je završio osmi razred (danas bi to bio 4. razred gimnazije). S njim su završila još trojica klerika: fra Vilim Primorac, fra Dobroslav Šimović i fra Kerubin (fa Marinko) Jelić. Maturalni ispit polagao je u lipnju 1928. i položio. Ocjene su dobar, vrlo dobar i odličan, srednja ocjena vrlo dobar.¹¹

Redovnički zavjeti

U franjevački je red stupio na Humcu 29. lipnja 1925. Habit mu je obukao fra Lujo Bubalo, provincijal, a s njim su se obukla još četvorica kandidata: fra Maksimilijan Barbarić, fra Marinko Jelić, fra Vilim Primorac i fra Dobroslav Šimović. Meštar im je bio fra Eugen Tomić st., inače meštar s najduljim stažem u dosadašnjem postojanju Provincije (1921.-1937.).¹² Od njegovih novicijatskih kolega jedan je istupio ne završivši ni godinu novicijata (fra Maksimilijan Barbarić), jednoga su ubili partizani u veljači 1945. (fra Dobroslav Šimović), kao i fra Leonarda, dok su dvojica preživjela 1945. godinu: fra Marinko Jelić ostao je u Hercegovini i preminuo 1973. godine na Širokom Brijegu, dok je fra Vilim Primorac 1945. pobjegao ispred partizana, a 1946. godine dospio u Ameriku, gdje je i proveo aktivni svećenički život. Vratio se 1996. godine, živio na Čitluku, umro na Humcu 2000. godine, a pokopan na čitlučkom groblju Podadvor.¹³ Iako je bilo uobičajeno da se kandidati u novicijat primaju nakon svršenoga 6. razreda gimnazije, fra Leonard, fra Vilim i fra Dobroslav stupili su u novicijat nakon svršenoga 5. razreda. S tim se nije složio učiteljski zbor širokobriješke gimnazije, o čemu je provincijala obavijestio ravnatelj fra Mate Čuturać,¹⁴ ali je provincijal usprkos njihovoj stavu odlučio njih trojicu primiti u novicijat. Traži od ravnatelja da ih istodobno “kao privatiste” upiše u 6. razred,¹⁵ što bi značilo da 6. razred neće redovito pohađati, nego ga polagati nakon okončanja novicijata.

Jednostavne je zavjete fra Leonard položio na Humcu 30. lipnja 1926., u ruke gore navedenoga provincijala, a svečane zavjete u Mostaru 2. srpnja 1929. u ruke provincijala fra Dominika Mandića.¹⁶ S njim su svečane zavjete položila ista ona

10 Ante MARIĆ, *Franjevačka klasična gimnazija na Širokom Brijegu*, sv. II, Mostar, 2011., str. 60.

11 A. MARIĆ, *Franjevačka klasična gimnazija na Širokom Brijegu*, sv. II, str. 278, 313, 318-324.

12 Robert JOLIĆ, *Novicijat hercegovačkih franjevaca*, Mostar, 2009., str. 149.

13 R. JOLIĆ, *Leksikon hercegovačkih franjevaca*, II. izd., str. 174, 341, 406-407.

14 Dopis provincijalu fra Luji Bubalu od 20. lipnja 1925. (Arhiv Provincije: SP, sv. 67, f. 2).

15 Dopis provincijala fra Luje Bubala od 26. lipnja 1925. (Arhiv Provincije: SP, sv. 67, f. 16).

16 Arhiv Provincije: Imenik franjevaca HFP, str. 47, 416.

trojica kolega s kojima je primljen u novicijat: fra Marinko (fra Kerubin) Jelić, fra Dobroslav Šimović i fra Vilim Primorac. Dan prije zavjetovanja, 1. srpnja, mostarska im je samostanska obitelj dala povoljno svjedočanstvo da mogu biti zavjetovani.¹⁷ Ista je četvorka krajem prosinca 1929. primila red subđakonata. Nema dvojbe da ih je zaredio u Mostaru mostarsko-duvanjski biskup fra Alojzije Mišić.¹⁸

Bogoslovni studij i primanje viših redova (1928.-1932.)

Odmah po svršetku gimnazije fra Leonard se upisao na Franjevačku bogosloviju u Mostaru, te započeo bogoslovni studij. U Mostaru je ostao dvije godine (1928.-1930.). Studij je upisao u zimskom semestru 1928. godine. Imao je i filozofske predmete, ali i teološke (apologetika, povijest Crkve, hebrejski jezik). Prosječna mu je ocjena bila vrlo dobar (*laudabilis*). U akad. 1929./30. godini imao je etiku od filozofskih predmeta, a Sveto pismo, dogmatiku, moralnu teologiju i povijest Crkve od teoloških.¹⁹

Nakon te dvije godine poglavari su ga - kako je to bio dobar običaj u Hercegovačkoj franjevačkoj provinciji - uputili na daljnji studij u inozemstvo. Pošao je u Lille u Francusku, a i kasniji će njegov studij biti povezan s francuskim govornim područjem. U rujnu 1930. provincijal fra Dominik Mandić tražio je od generala Reda obedienciju za neke hercegovačke klerike koji su trebali studij nastaviti u inozemstvu, među kojima i za fra Vilima Primorca i fra Leonarda Rupčića, koji su trebali poći u Lille.²⁰

Sredinom listopada petorica se hercegovačkih bogoslova javljaju provincijalu iz Pariza: fra Mirko Ćosić, fra Leonard Rupčić, fra Vilim Primorac, fra Dobroslav Šimović i fra Marinko Kovač, odakle se neki za koji dan upućuju u druga odredišta. U Pariz je skupina doputovala vlakom iz Mostara, preko Sarajeva, Zagreba, Austrije i Švicarske.²¹ Fra Leonard i fra Vilim odlaze u Lille, gdje su imali problema s upisom na fakultet i pohađanjem predavanja, kao uostalom i fra Dobroslav Šimović i fra Marinko Kovač u Parizu. O tome je provincijala obavijestio fra Mirko Ćosić, koji se u Parizu nalazio već otprije.²² I fra Leonard je o tim poteškoćama opširno pisao provincijalu. On i fra Vilim stanovali su u franjevačkom misionarskom sjemeništu Kraljice mira (Notre-Dame de la Paix, Séminaire des Missions Franciscaines, adre-

17 Arhiv Provincije: SP, sv. 79, f. 262.

18 Arhiv Provincije: SP, sv. 80, f. 379.

19 Arhiv Provincije: Liber classificationum seminarii theologici in Mostar ab an. 1895. - (katal. I), ff. 52-56.

20 Dopis generalu Reda od 21. rujna 1930. (Arhiv Provincije: SP, sv. 84, f. 470).

21 Dopis od 14. listopada 1930. pisao je fra Mirko Ćosić, a ostali se potpisali. (Arhiv Provincije: SP, sv. 87, f. 49).

22 Fra Mirkov dopis od 29. listopada 1930. (Arhiv Provincije: SP, sv. 87, f. 84).

sa: 28, Rue Émile-Zola, Mons-en-Barœul, Nord), ali su na predavanja na sveučilište morali svakoga dana putovati tramvajem. I ne bi to, naravno, bilo ništa strašno da tramvajem nisu redovito putovali dvaput dnevno, jednom prije podne, a drugi put popodne, jer su imali čudan raspored predavanja. K tome je karta bila prilično skupa za njihov džeparac, pa tako i nisu trošili ni na što drugo nego na tramvajske karte. Pješice je bilo nemoguće hodati, jer bi izgubili čitav dan hodajući tamo i natrag po dva puta, što bi bilo četiri puta po 45 minuta brzoga hoda. Na predavanja su putovali u habitu i plaštu, budući da je bilo hladno. Poteškoća je bila i prilikom svakoga ulaska i izlaska iz samostana, jer su uvijek morali čekati na dvojim vratima i tražiti blagoslov. Upravo je spomenuti raspored predavanja bio druga poteškoća. Naime, oni su neka predavanja već bili završili u Mostaru, a svejedno su ih opet morali pohađati i potom polagati, dok s druge strane nisu mogli stići na neka predavanja, koja su im se poklapala s drugim sadržajima, primjerice pohađanjem tečaja francuskog jezika. K tome, fra Vilim nije bio čvrsta zdravlja, nego je uvijek nešto pobolijevao. Dekan fakulteta g. Lemana ide im na ruku i nastoji im olakšati početničke korake.²³ Uskoro fra Leonard, tražeći od provincijala "litterae dimissoriales" za đakonsko ređenje, piše provincijalu svojim uistinu prekrasnim rukopisom novi dopis iz Lillea. Kaže da će đakonsko ređenje biti 20. prosinca 1930., pa bi mogla biti zaređena i njih dvojica. Dalje piše: "Na univerzu idemo uvijek u tramvaju. - Sada je ovdje dobro zastudilo. Po čitavi dan slana i mraz ostaju neotopljeni. Zadnja dva dana velika magla. Ne vidi se 20 metara pred sobom. Baš se nijesam nadao da može ovako biti." Dalje piše kako ne mogu "hvatati" predavanja, ali to nije ni bitno, jer skripte već postoje, i to pisane strojem, pa se mogu kupiti. Uostalom, profesori citiraju često na francuskom, a oni još ne znaju pisati francuski. Inače su predavanja i ispiti bili na latinskom jeziku. Problem im je s pohađanjem predavanja iz crkvenog prava, jer su oba sata subotom, pa im se poklapaju s drugim sadržajima.²⁴ Tako su fra Leonard i fra Vilim 20. prosinca 1930. bili zaređeni za đakone.²⁵

Upravo su navedene poteškoće s pohađanjem predavanja, kao i sa zdravljem, prisilile dvojicu Hercegovaca da traže premještaj u drugi samostan, koji se nalazio u samom Lilleu. Poteškoća je bila u tome što taj samostan nije bio "regularan", ali pišu da razlozi zdravlja i studija dispenziraju od boravka u takvom samostanu. Takvu su dozvolu tražili od hercegovačkog provincijala 18. rujna 1931. Pišu: "Mi smo evo navršili treću godinu teologije, a materijal ni do polovice nije dotjeran. Ove godine na Institutu neće nam biti mnogo povoljnije od lanjske. Jedini izlaz jest imati dosta vremena za privatni studij." A više vremena mogu imati samo ako

23 Fra Leonardov dopis provincijalu, nedatiran, vjerojatno iz studenog 1930. (Arhiv Provincije: SP, sv. 87, f. 220).

24 Fra Leonardov dopis provincijalu od 5. prosinca 1930. (Arhiv Provincije: SP, sv. 87, f. 137).

25 U tu mu je svrhu provincijal 9. prosinca 1930. poslao "litterae dimissoriales" (Arhiv Provincije: SP, sv. 85, f. 258).

ne moraju svakodnevno vrijeme gubiti na putovanje tramvajem i kućne poslove kojih nisu oslobođeni u samostanu.²⁶ Želja im se ispunila, o čemu je fra Leonard 18. prosinca 1931. javio provincijalu. U novi su se samostan premjestili početkom školske godine, što je vjerojatno bilo u studenom. U priličnom su zakašnjenju sa studijem, ali se nadaju da će u novim boljim uvjetima ipak svršiti na vrijeme. Zdravlje im je bolje. Mole da im provincijal dopusti kako bi praznike (bilo za Božić, poklade, Uskrs ili Duhove) kroz nekoliko dana proveli u Belgiji. Uvjeravaju da nije velik trošak, a ipak bi nešto mogli vidjeti i upoznati nove krajeve.²⁷

U međuvremenu je fra Leonard zaređen za svećenika. Bilo je to u Parizu 30. kolovoza 1931.²⁸ I oko toga je bilo poteškoća, jer fra Leonard nije bio navršio kanonsku dob propisanu za svećeničko ređenje, pa je provincijal morao tražiti dispencu, a takvu je mogao dati samo papa. Stoga je provincijal 25. travnja 1931. uputio molbu na latinskom jeziku papi Piju XI. za dispencu od nedostatka dobi za fra Leonarda Rupčića,²⁹ a dan ranije i nunciju u Beograd da se zauzme kod pape za istu dispencu.³⁰ Kasnije se provincijal još u dva navrata obraćao na Apostolsku nuncijaturu u Beogradu u istu svrhu,³¹ a nuncij je tek nakon dva i pol mjeseca javio da je stigla dispensa za fra Leonarda i za fra Dobroslava Šimovića.³²

Iako su dvojica iz Lillea, fra Leonard i fra Vilim, u više navrata javljali o poteškoćama u studiranju, ipak je dekanat Teološkog fakulteta još 28. ožujka 1931. izrekao pohvalu o njima dvojici i poslao je provincijalu u Mostar.³³ To je nagovijestilo da će ipak na vrijeme završiti studij, to jest u predviđene četiri godine, od kojih su prve dvije završili u Mostaru, a dvije preostale trebali dovršiti u Lilleu. Tako se i dogodilo, pa su fra Leonard i fra Vilim već sredinom svibnja 1932. mogli javiti da uskoro završavaju studij i da se vraćaju u Provinciju. Predavanja i ispiti završavaju sredinom srpnja, pa će onda i oni biti gotovi i doći na njima određena pastoralna mjesta u Provinciji. Mole provincijala da bi mogli kupiti neke knjige, jer sada to mogu učiniti s popustom, preko fakulteta.³⁴ U Službeničkom listu čuva se i prijepis fra Leonardove diplome pisane latinskim jezikom 15. srpnja 1932.³⁵

26 Dopis pisao fra Vilim, a fra Leonard potpisao (Arhiv Provincije: SP, sv. 88, f. 356).

27 Dopis je pisao fra Leonard 18. prosinca 1931. (Arhiv Provincije: SP, sv. 88, f. 448).

28 Arhiv Provincije: Imenik franjevac HFP, str. 47, 416.

29 Arhiv Provincije: SP, sv. 90, f. 225.

30 Arhiv Provincije: SP, sv. 90, f. 226.

31 Provincijalovi dopisi od 12. svibnja i 6. srpnja 1931. (Arhiv Provincije: SP, sv. 90, f. 300; sv. 92, f. 10).

32 Dopis apostolskog nuncija od 13. srpnja 1931. (Arhiv Provincije: SP, sv. 92, f. 10).

33 Dopis na francuskom (Arhiv Provincije: SP, sv. 90, ff. 13-14).

34 Dopis od 15. svibnja 1932. pisao fra Vilim, fra Leonard supotpisao (Arhiv Provincije: SP, sv. 98, ff. 107-108).

35 Hrvatski državni arhiv: Službenički list.

Tako su se fra Leonard i fra Vilim vratili sredinom srpnja 1932.³⁶ i pošli na svoja odredišta. Fra Leonard je još u rasporedu osoblja načinjenom na sjednici uprave Provincije 15. travnja imenovan duhovnim pomoćnikom i katehetom na Širokom Brijegu,³⁷ a na tome ga mjestu zatječe i sljedeći raspored osoblja, načinjen 20. travnja 1933.³⁸ Jurisdikcijski je ispit, skupa s još šestoricom franjevac-svećenika, položio u Mostaru 5. listopada 1932.³⁹

Filološki studij u Fribourgu, Parizu i Zagrebu (1933.-1939.)

Ipak je fra Leonard u Hercegovini ostao samo godinu dana, 1932./33. On je bio predviđen za profesorsku službu, i to u Franjevačkoj gimnaziji na Širokom Brijegu, pa je već 1933. godine poslan na studij. O tome je provincijal obavijestio Župni ured na Širokom Brijegu 25. rujna 1933.,⁴⁰ a 9. listopada tražio je obedienciju od generala Reda za one koji su bili predviđeni za studij u inozemstvu, među njima i za fra Leonarda. On je određen za Fribourg u Švicarskoj, dakle na francusko govorno područje. Određen je, kao i fra Marko Dragičević, za filološke studije (*studiiis philologicis operam dabunt*), dok su svi ostali: fra Tadija Kožul, fra Gracijan Raspudić, fra Bonicije Rupčić, fra Rufin Šilić, fra Ljubo Čuvalo i fra Stjepan Naletilić određeni za poslijediplomski studij teologije.⁴¹ Prije polaska u Švicarsku fra Leonard je dva tjedna bio na oporavku u Kiseljaku. Imao je zdravstvenih problema sa stomakom, ali kako mu je rekao dr. Bilić, koji ga je pregledao u Sarajevu, nije se radilo o nekoj izvanrednoj bolesti, nego o “nervozni stomaka”. Rekao mu je da jede manje mesa, a da “nikako čorbe masne” ne jede. Preporučio mu je Kiseljak “kao nešto što osvježava i odmara”.⁴² Prije odlaska na studij fra Leonard je odslužio i vojni rok, i to u Mostaru, a trajao je kraće od mjesec dana: od 1. do 29. kolovoza 1933. Bio je u bolničkoj četi.⁴³ U potvrdi koju je izdao Mostarski vojni okrug 1. svibnja 1939. navodi se da je razlog prekida vojnog roka bilo “rješenje” komandanta Jadranske divizije kojim je fra Leonardo bio proglašen “nesposobnim” za vojsku.⁴⁴

Iz razdoblja njegova drugog studija imamo u Arhivu Provincije puno manje podataka nego s prethodnog studija teologije. Tako znamo da je u Fribourgu ostao samo

36 Tako je Željeznička stanica u Mostaru 28. srpnja 1932. poslala račun za prijevoz prtljage fra Leonarda Rupčića, a prtljaga je došla nakon njega (Arhiv Provincije: SP, sv. 96, ff. 509-514).

37 Arhiv Provincije: SP, sv. 95, f. 428.

38 Arhiv Provincije: SP, sv. 99, ff. 371-375.

39 Svjedodžbu je o tome izdao Biskupski ordinarijat (Arhiv Provincije: SP, sv. 97, f. 235).

40 Arhiv Provincije: SP, sv. 101, f. 117.

41 Arhiv Provincije: SP, sv. 101, f. 154.

42 Pismo provincijalu iz Kiseljaka od 14. rujna 1933. (Arhiv Provincije: SP, sv. 102, f. 130).

43 Arhiv Provincije: Osobnik Ic, f. 51.

44 Hrvatski državni arhiv: Službenički list.

godinu dana (1933./34.), te se odatle premjestio u Pariz. Tamo je bio već krajem rujna 1934.⁴⁵ Iz sljedećih godina njegova studija imamo samo pokoju vijest: tako mu je provincijal 6. srpnja 1935. poslao dozvolu da ferije može provesti u Italiji, a 29. lipnja 1936. da to isto može učiniti u južnoj Francuskoj.⁴⁶ Na temelju sačuvanih dokumenata teško je ustvrditi je li fra Leonard i akademsku 1936./37. godinu proveo u Parizu, ali po svemu sudeći već se u jesen 1936. vratio iz Francuske i studij nastavio u Zagrebu. Tako se u proljeće 1937. javlja iz Zagreba,⁴⁷ što bi moralo značiti da je već od jeseni 1936. u Zagrebu, budući da je teško zamisliti da je Pariz napustio usred akademske godine.⁴⁸ Držim zapravo da mu studij u Parizu nije baš najbolje išao, pa se stoga vratio u Hrvatsku. Poslije će problema s ispitima imati i u Zagrebu.

Krajem srpnja 1937. fra Leonard se javlja iz Fojnice, gdje se - nema sumnje - opet nalazio zbog svojih želudčanih problema. Piše da će se odatle vratiti u Zagreb početkom rujna,⁴⁹ što bi značilo da je već prije toga bio dulje u Zagrebu. Od jeseni 1937. sigurno je u Zagrebu. Stanuje u samostanu zagrebačkih franjevaca na Kaptolu, a sobu dijeli s fra Rolandom Zlopašom. Ponovno je polagao neki ispit i ova je puta završilo dobro, ali još nije siguran hoće li ipak morati ponovno upisati semestar. Sad nastoji položiti kolokvij iz pedagogije, čime bi mnogo dobio.⁵⁰ Provincijal ga je ovlastio da ga zastupa na sprovodu dr. Antuna Bauera, zagrebačkog nadbiskupa, koji je umro početkom prosinca 1937. godine.⁵¹ Početkom 1938. također je u Zagrebu na Kaptolu, jer je provincijal preko njega poslao opomenu Marku (fra Ljudevitu) Vegi,⁵² koji je kasnije isključen iz Reda. I u srpnju 1938. je na Kaptolu, a s njim su i fra Rajko Radišić, fra Radoslav Glavaš i fra Tadija Kožul.⁵³ I u listopadu iste godine fra Leonard je u Zagrebu. Javio je provincijalu

45 Provincijalov dopis u Pariz od 26. rujna 1934. (Arhiv Provincije: SP, sv. 105, f. 422).

46 Arhiv Provincije: SP, sv. 108, f. 396; sv. 115, f. 208.

47 Fra Leonard i fra Roland Zlopaša javljaju 27. travnja 1937. iz Zagreba o izrečenim misama na odluku Provincije (Arhiv Provincije: SP, sv. 119, ff. 23-25).

48 U obrascu Nezavisne Države Hrvatske pod naslovom "Osobnik" fra Leonard je 25. travnja 1944. vlastoručno zapisao da je "filozofiju počeo u Fribourg-u, nastavio u Paris-u, a dovršio u Zagrebu od 1933./34. - 1938./39. Diplomirao 10. II. 1939. Br. diplome 1189 od 18. III. 1939. (Arhiv Provincije: Osobnik, Ic, f. 51), ali ni tu nažalost nije zapisano koju je akademsku godinu proveo na kojem sveučilištu.

49 Fra Leonardov dopis tajniku Provincije od 31. srpnja 1937. (Arhiv Provincije: SP, sv. 120, f. 83).

50 Dopis provincijalu od 21. listopada 1937. (Arhiv Provincije: SP, sv. 121, f. 95).

51 Dopis biskupu dr. Alojziju Stepincu od 8. prosinca 1937. i ovlaštenje fra Leonardu da ga zastupa (Arhiv Provincije: SP, sv. 122; dopisi nedostaju, ali za njih znamo iz Urudžbenog zapisnika).

52 Provincijalov dopis fra Leonardu od 13. siječnja 1938. i fra Leonardov odgovor od 20. siječnja 1938. (Arhiv Provincije: SP, sv. 123, ff. 45, 72-73).

53 Usp. račun troškova za navedene studente koje je gvardijan kaptolskog samostana uputio provincijalu u Mostar, 8. srpnja 1938. (Arhiv Provincije: SP, sv. 124, f. 296).

razočaravajuću vijest da je “polagao ispit i pao na pismenom radu. Hvala Bogu! Vidim i priznajem da nemam pameti, sreće, a prema tome ni uspjeha.” Stavlja se provincijalu na raspolaganje.⁵⁴ Kako vidimo, fra Leonard je vjerojatno od jeseni 1936., a potpuno sigurno od jeseni 1937. u Zagrebu, na studiju filologije (latinski i francuski jezik) na Filozofskom fakultetu. Stoga je više nego čudno da ga i Tabula od 3. svibnja 1937. ne navodi kao studenta u Zagrebu, nego kao profesora, II. prefekta klerika, ispovjednika i propovjednika na Širokom Brijegu, kao i Tabula od 21. travnja 1938. koja ga bilježi kao profesora na istome mjestu.⁵⁵ Takav se nerazmjer između papira i stvarnosti može protumačiti jedino nadom ili željom uprave Provincije da će fra Leonard završiti studij prije nego se to stvarno zbilo, pa da će već u jesen 1937., odnosno 1938. moći započeti s predavanjima na Širokom Brijegu.

Čini se da je fra Leonard nakon onoga neuspješnog polaganja neko vrijeme boravio u Hercegovini, jer je zacijelo već bio odslušao sva predavanja, a za ispit se mogao pripremati i u Hercegovini. To zaključujemo na temelju njegova dopisa provincijalu koji je pisao 1. veljače 1939. na Posušju. Odatle javlja da polazi u Zagreb na polaganje ispita. Nije siguran kako će proći, ali nastavlja: “Svjestan sam, da sam se spremao što sam mogao više, a jesam li pri tome slijedio najbolji način rada, to neznam. Ogroman materijal, a profesor jadika, pa tako mora uvijek biti u neizvjesnosti. Pisao sam profesoru. Nije mi po svom običaju odgovarao, a nijesam ni tražio. Sigurno mu neće biti drago, da sam se sad prijavio, jer je njemu uvijek rano i uvijek ponavlja: ‘Što se žurite!’ Eto idem, pa kako god bude. Ako bi bilo dobro, meni bi najviše olakšalo, a siguran sam da bi i drugi to rado dočekali.”⁵⁶ Nekoliko dana kasnije javio je da završni ispit položio: “Sretan sam da Vam mogu napokon javiti i o uspjehu. Dosta sam Vas nagnjavio s negativnim vijestima. Polagao sam na 3., 7. i 8. ovog mjeseca. Očekujem indeks i mislim se uputiti već u ponedjeljak. Diplomu ću ostaviti za kasnije. Doći ću preko Posušja, jer su mi ondje ostale stvari.”⁵⁷ U Zagrebu je tako diplomirao “1) Francuski jezik i književnost sa starim francuskim,” te “2) Latinski jezik i književnost (Romanska grupa - XX.),” kako je zabilježio u svom Osobniku.⁵⁸ Sačuvan je i prijepis njegove diplome izdane 18. ožujka 1939. od Filozofskog fakulteta u Zagrebu.⁵⁹ I tako se fra Leonard konačno skrasio u Hercegovini, nakon okončanja dva studija i gotovo devetogodišnjeg izbjivanja iz Hercegovine (s prekidom 1932./33.). Šest preostalih godina života proveo je u Provinciji, uglavnom na Širokom Brijegu.

54 Dopis od 12. listopada 1938. (Arhiv Provincije: SP, sv. 125, f. 224).

55 Arhiv Provincije: SP, sv. 119, ff. 51-71; sv. 123, ff. 380-386.

56 Arhiv Provincije: SP, 126, f. 180.

57 Dopis provincijalu od 11. veljače 1939. (Arhiv Provincije: SP, sv. 126, f. 535).

58 Arhiv Provincije: Osobnik Ic, f. 51.

59 Hrvatski državni arhiv: Službenički list.

Profesor i odgojitelj na Širokom Brijegu i u Veljacima (1939.-1945.)

Po okončanju studija latinskog i francuskog jezika počinje fra Leonardova profesorsko-odgojiteljska služba u Franjevačkoj gimnaziji na Širokom Brijegu. Vjerojatno bi njegovo službovanje ionako završilo na Širokom Brijegu, samo bi potrajalo godinama, dapače desetljećima dulje nego se zbilo u stvarnosti: njegov je život prekinut nasilno u veljači 1945., kada je “ubijena” i slavna širokobriješka gimnazija, a većina profesora, kao i đaka-klerika okrutno umorena po “narodno-oslobodilačkoj” vojsci.

Na temelju Arhiva Provincije, koji smo do sada obilato koristili, nećemo, nažalost, pronaći previše podataka za ovo razdoblje fra Leonardova života. U Arhivu postoji o njemu jedna golemo “rupa” od čak četiri i pol godine, otkako je u veljači 1939. položio završni ispit na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Spomen mu možemo pronaći jedino u Tabulama (rasporedima osoblja) i u gimnazijalnim izvještajima. Prema izvještajima Franjevačke gimnazije na Širokom Brijegu fra Leonard je počeo predavati u drugom polugodištu šk. 1938./39. godine, kao suplent. Bio je razrednik I.a razredu, a predavao je francuski jezik I.a, II.a, III. i IV. razredu, svakome po 3 sata tjedno - ukupno 12 sati tjedno. Latinski u tom polugodištu nije predavao.⁶⁰ U šk. 1939./40. godini predavao je pak samo latinski, i to I.a i I.b, te II.a i II.b, po šest sati, ukupno 12 sati tjedno. Bio je razrednik II.a razreda.⁶¹ Prema Tabuli od 17. travnja 1939. raspoređen je za profesora u širokobriješkoj gimnaziji, a k tome i za I. prefekta vanjskih đaka u konviktu, za vikara rezidencije (konvikta), ispovjednika i propovjednika. Predsjednik rezidencije bio je fra Jerko Mihaljević, a II. prefekt vanjskih đaka fra Krsto Ravlić. Njih trojica nisu dakle stanovali u samostanu, nego u konviktu. Na istoj je službi fra Leonard i prema Tabuli od 17. svibnja 1940. Međutim, prema Tabuli od 29. svibnja 1941. on više nije u konviktu, nego u samostanu i ima službe profesora, ispovjednika i propovjednika. Tako je bilo i prema Tabulama od 8. svibnja 1942. i 3. srpnja 1943. To znači da je od svibnja 1941. bio oslobođen odgojiteljske službe i zadržao samo profesorsku.⁶² Odgojitelj će opet postati krajem 1943. godine.

Naime, provincijal fra Leo Petrović uputio je 9. listopada 1943. dopis ravnateljstvu širokobriješke gimnazije o nekim izmjenama u profesorskom zboru. Tim dopisom je po odredbi uprave Provincije fra Leonard imenovan, uz dužnosti koje je već obavljao, i drugim prefektom klerika, namjesto fra Rajka Radišića koji je “usljed

60 Izvješće Franjevačke velike gimnazije na Širokom Brijegu za šk. 1938./39. godinu, Mostar, 1939., str. 4-5.

61 Izvješće Franjevačke velike gimnazije na Širokom Brijegu za šk. 1939./40. godinu, Mostar, 1940., str. 4-5.

62 Arhiv Provincije: Tabule (rasporedi osoblja), priredio fra Ante Tomas.

bolesti dosta oslabio”. Provincijal dodaje kako zna da je fra Leonard već prezaposlen, “ali je malo klerika, pa će prema tome imati veoma malo posla”.⁶³ Klerici o kojima je ovdje riječ boravili su na Širokom Brijegu i svršavali 7. i 8. razred gimnazije.⁶⁴ Nosili su habit nakon što su po završetku 6. razreda stupili u novicijat, te se po završetku godine novicijata s Humca vratili na Široki Brijeg kako bi dovršili školovanje (danas bi to bio 3. i 4. razred gimnazije).

Sljedeće je godine provincijal fra Leo Petrović najavio fra Leonardu premještaj u Veljake. Ipak, taj premještaj u Veljake nije bio pastoralne naravi, nego ga je provincijal odredio opet za prefekta klerika, ali ovaj put bogoslova III. i IV. tečaja. Naime, zbog bombardiranja Mostara i teške situacije u gradu na Neretvi, provincijal je namjeravao izmjestiti bogoslove i njihove profesore u mirnija mjesta, kako bi mogli nastaviti s predavanjima i polaganjem ispita. Tako su bogoslovi III. i IV. tečaja trebali biti izmješteni u Veljake, a s njima i fra Jerko Mihaljević, rektor mostarske Franjevačke bogoslovije. Ipak, čini se da je taj premještaj za fra Leonarda trebao biti samo privremen, to jest “za vrijeme dok ne bude škole na Š. Briegu”, vjerojatno preko ljetnih praznika, ili možda za vrijeme dok je nastava na Širokom Brijegu bila prekinuta zbog ratnih nevolja, a primarno zbog nedostatka hrane.⁶⁵ Provincijal dodaje: “U Vas polažemo veliku nadu, da ćete savjestno i zdušno taj posao preuzeti i voditi naše bogoslove putem savršenstva. U tomu će Vas pomagati milost Božja i suradnja braće u Veljacima. Nije još odlučeno, kada će bogoslovi poći, ali Vi budite za put pripravnici, da mognete poći kada budete pozvani.”⁶⁶ Nije trebalo dugo čekati: samo desetak dana nakon prvoga pisma stiglo je i drugo, veoma kratko, u kojem provincijal obavještava fra Leonarda da su bogoslovi na putu za Veljake, pa da se i on uputi na isto odredište.⁶⁷ Nije jasno koliko je dugo fra Leonard obnašao ovu službu, ali vjerojatno ne dulje od početka nove školske godine na Širokom Brijegu. U Veljacima je svakako bio početkom kolovoza 1944., kada preporučuje molbu veljačkoga župnika fra Julijana Kožula da u Veljacima do daljnjega ostane i fra Krešo Jukić, koji župniku pomaže oko pisanja Stanja duša.⁶⁸ Svakako, u posljednjem preostalom pismu koje mu je uputio gore navedeni provincijal, napisanom 13. siječnja 1945., fra Leonard se oslovljava kao “profesor, Široki Brieg”, što znači da nije u Veljacima nego na Širokom Brijegu. U tome ga dopisu provincijal imenuje prvim prefektom đaka-klrika na Širokom Brijegu (istih onih kojima je do ožujka 1944., a vjerojatno i kasnije, bio drugi prefekt). Razlog tome “promaknuću” je na-

63 Arhiv Provincije: SP, sv. 141, f. 166.

64 Usp. A. MARIĆ, “Ispiti zrelosti na Franjevačkoj klasičnoj gimnaziji s pravom javnosti na Širokom Brijegu u vrijeme NDH,” *Hercegovina franciscana*, br. 3 (2007.), str. 227.

65 Usp. A. MARIĆ, “Ispiti zrelosti,” str. 228-230.

66 Provincijalov dopis fra Leonardu od 8. ožujka 1944. (Arhiv Provincije: SP, sv. 142, f. 219).

67 Provincijalov dopis od 17. ožujka 1944. (Arhiv Provincije: SP, sv. 142, f. 235).

68 Dopis provincijalu od 8. kolovoza 1944. (Arhiv Provincije: SP, sv. 143, ff. 450-451).

rušeno zdravlje dotadašnjeg prvog prefekta fra Tadije Kožula. Njegovo imenovanje nije definitivno, nego privremeno rješenje, kako piše i sami provincijal: "Znamo, da i Vi imate razloge i dužnosti, koje Vas sprečavaju i čine težkim preuzimanje prefektske službe. Uza sve to - pro interim - nemamo komu drugomu da predamo naše djake-klerike nego Vama."⁶⁹

Nešto više o fra Leonardovu djelovanju na širokobriješkoj gimnaziji nastojao sam doznati iz sačuvanih gimnazijalnih spisa, prije svega kronike gimnazije i godišnjih izvještaja o radu gimnazije. Fra Leonard je državno odobrenje za rad u školi dobio 20. svibnja 1939. Rješenje kojim je "postavljen za suplenta privatne franjevačke kl. gimnazije na Š. Briegu" izdalo je Ministarstvo prosvjete u Beogradu pod br. 11.727.⁷⁰ Nije jasno je li možda, barem povremeno, nešto predavao i prije toga odobrenja, dakle od polaganja završnog ispita u veljači 1939. na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, a možda i prije toga diplomskog ispita, ili je predavati počeo tek u školskoj 1939./40. godini. Svakako, u gimnazijskom izvještaju za 1938./39. godinu i njegovo se ime nalazi među predavačima: predaje francuski jezik I.a, II.a, III. i IV. razred, te je prefekt u konviktu.⁷¹ Vjerujem da se to ipak odnosi samo na drugo polugodište 1938./39. godine.

Na temelju godišnjih izvješća Franjevačke klasične gimnazije na Širokom Brijegu vidljivo je da je fra Leonard predavao upravo one predmete koje je diplomirao. Tako je u šk. 1940./41. godini predavao latinski jezik I. razredu (u dva odjeljenja), tjedno ukupno 10 sati, te II. razredu, tjedno 5 sati, dok je francuski jezik predavao IV. razredu, tjedno 4 sata. Tako je tjedno imao ukupno 19 sati. K tome je bio donadstojnik konvikta za vanjske đake koji su se također - uz sjemeništince - školovali kod franjevaca (nadstojnik konvikta bio je fra Fabijan Paponja). Te je godine ukupan broj đaka - sjemeništara, vanjskih đaka (koji su stanovali u svojim kućama i odatle pohađali gimnaziju) i konviktoraca - bio ogroman: ukupno je bilo upisano čak 425 đaka, a na kraju godine ih je ostalo 412.⁷² Sljedećih godina, očito zbog početka rata i osiromašenja puka, kao i zbog sve veće nesigurnosti, broj se đaka smanjivao: tako ih je u šk. 1941./42. godini bilo 374, u šk. 1942./43. godini 324, a u šk. 1943./44. godini 313.⁷³ Fra Leonardo je šk. 1943./44. godine predavao samo latinski jezik: u II. razredu imao je 4 sata tjedno, u IV. razredu (u dva odjeljenja) 6 sati i u V. razredu 5 sati, što znači ukupno 15 sati tjedno. Francuski se jezik u toj školskoj godini uopće nije učio. Nadomjestio ga je njemački.⁷⁴

69 Arhiv Provincije: SP, sv. 149, f. 13.

70 Arhiv Provincije: Osobnik Ic, f. 52. Usp. A. MARIĆ, "Ispiti zrelosti," str. 205, 222.

71 Izvješće Franjevačke velike gimnazije na Širokom Brijegu za šk. 1938./39. godinu, Mostar, 1939., str. 4-5.

72 A. MARIĆ, "Ispiti zrelosti," str. 205, 208.

73 A. MARIĆ, "Ispiti zrelosti," str. 213, 219, 225.

74 A. MARIĆ, "Ispiti zrelosti," str. 222.

Fra Leonardov karakter

Preživjeli đaci širokobriješke gimnazije su se nakon propasti komunizma, tada već kao starci, okupili i iznijeli svoja sjećanja na gimnazijski način života i osobito na svoje pobijene profesore i odgojitelje.⁷⁵ Progovorili su tako i o fra Leonardu Rupčiću, koji im je (barem nekima od njih) bio i profesor i razrednik i odgojitelj (prefekt u konviktu). Većina ga se sjeća kao asketskog tipa, povučena u sebe, neki su ga štoviše doživljavali kao da je bio bolestan. “Ako se ikome od naših fratara mogla pripisati askeza, onda je to on, jer takvu je sliku pružao: hodao bi k'o na smrt bolestan, pokretima, jedva tihi hod, a držanje kao da ima grčeve. Čak smo mislili da od nečega pati.” Možda je to držanje i stvarno imalo veze s njegovim želučanim teškoćama, o kojima je gore bilo riječi? “Hodao je pobožno kao da ide na pričest. Red, rad, sveta poslušnost, to su bili njegovi vrhovni zakoni.” Kolege profesori i đaci zvali su ga zbog njegove poniznosti i uzornosti “ovčicom Božjom”. Zanimljiva je svakako napomena da je bio “napredan”, “demokrat”, pa tako u odgoju nije primjenjivao fizičke mjere, kao i ona da je bio “bez političke obojenosti”. Ipak mu to nije pomoglo da ga partizani ne ubiju, isto kao i one koji su bili politički “obojeni”.

U ulozi profesora nastojao je naučiti đake gradivo, a ponavljao je i više puta ako je bilo potrebno. “Kao profesor bio je odlučan u tumačenju, čak se činilo malo spor, no tako je znanje lakše sjelo. I ispitivanje nije bilo temperamentno no predmetno i povezano. Svi bi se osjećali neugodno kada našem fra Leonardu ne bi znali. Ako si ‘progutao’ tu jedinicu, žurio bi se brže bolje to ispraviti maltene zbog njega.” U nastavi je bio točan, “redovno bi ispitivao a onima koji su slabiji bi zdušno pomagao dok ne nauče. Trudio se oko svakog đaka za što bolji uspjeh.” Konviktorcima je kao odgojitelj ostao u lijepom sjećanju: “Zadatak od nadstojnika konvikta da se što više druži s đacima on je ostvarivao uzorom i redom dnevnim i kućnim navikama, a sve je to postizao nenametljivim uzorom, nježno kao pravi otac.”

Na kraju donosim dva svjedočanstva koja na neki način zaokružuju sliku o fra Leonardu: “Osjećao sam ga kao silno privrženog svome pozivu i svećeničkom i profesorskom. Učio nas je uzorom korektnosti, ljudskosti, poštenju, jer je on takav bio na visini svog zadatka.” Drugo ga određuje između povučeniosti i dobrote: “Nije se smijao, no uvijek je bio dobronamjeran, raspoložen, miran, tih i nenametljiv, neobične dobrote.”⁷⁶

75 Izvatke iz njihovih sjećanja donio je Jozo TOMAŠEVIĆ - KOŠKA, *Istina o ubijenoj gimnaziji*, Zagreb, 1997.

76 J. TOMAŠEVIĆ - KOŠKA, *Istina o ubijenoj gimnaziji*, str. 114-117.

Posljednji dani i smrt

Kakav je bio za aktivnog života, povučen i šutljiv, takav je bio i u posljednjim danima života, dakle kad su partizani osvojili Široki Brijeg, u veljači 1945.⁷⁷ Nije se moglo nadati dobru, ali ipak nitko ni slutiti nije mogao da će se partizani tako brutalno obračunati sa svojim neistomišljenicima i ideološkim protivnicima, da će ih naime pobiti po kratkom postupku, bez ikakva suđenja. Odmah po zauzimanju samostana (7. veljače 1945. u 10 sati) sabrali su sve fratre, svećenike i klerike, kao i đake i druge koji su se tu zatekli, u zbornicu, te uskoro potom sve one koji su nosili habit odveli u samostansko dvorište, ubili, ubacili u protuzrakoplovno sklonište, polili benzinom i zapalili.⁷⁸

Fra Leonard se nije nalazio u toj skupini franjevaca koji su ubijeni prvi dan. On se s drugom skupinom fratara i civila sklonio u fratarsku mlinicu i hidrocentralu na rijeci Lištici. Nakon završetka borbi partizani su ih 8. veljače pozvali u samostan. Od fratara su tu bili: fra Andrija Jelčić, gvardijan; fra Bonifacije Majić, profesor u mirovini; fra Rade Vukšić, direktor gimnazije; fra Fabijan Paponja, ravnatelj konvikta za vanjske đake; fra Leonard Rupčić, profesor; fra Miljenko Ivanković, klerik, te braća laici fra Melhior Prlić i fra Fabijan Kordić. Sve su ih, skupa s tamo pronađenim đacima i civilima, smjestili u fratarsku zbornicu. Potom su civile pustili da idu kućama, đake su poslali u Ljubuški i Trebinje u partizansku vojsku, a svećenike i obučene klerike su odveli u nepoznato. Donedavno se držalo da su svi oni završili život u podbiokovskim vrtućama, u blizini Zagvozda, ali su među 18 pronađenih tijela identificirana samo trojica franjevaca - među kojima nije fra Leonard.⁷⁹ Gdje je ubijen on i drugi franjevci, do danas neidentificirani, još uvijek ostaje velika nepoznanica. Svakako, franjevci su bili sigurni da je ubijen, pa su za njega (u Mostaru) proslavljene propisane svete mise za pokojne 14. svibnja 1945.⁸⁰

Fra Leonard se - prema kasnijim svjedočanstvima - u tim teškim trenutcima pokazao prisebnim i s povjerenjem u Božju providnost. O tome svjedoče preživjeli đaci koji su s njim i s drugima bili u mlinici: "Davao je odrješenje u mlinici, kada se sve činilo izgubljenim, pa i život, makar su tu bili gvardijan i direktori gimnazije i konvikta. Tu je bio tih, kao i uvijek šutio i ni s kim nije komunicirao, bio je samo jako zamišljen. Uvukao se u jedan uvučeni dio zgrade za koji je vjerovao da je nešto sigurniji od granata. Dakako da je prirodno sklanjanje u vrijeme kada je sve bilo neizvjesno" (Ivan Žan Bubalo). "U mlinici bio je stalno naslonjen na lakat,

77 Opširnije o borbama za Široki Brijeg gl. J. TOMAŠEVIĆ - KOŠKA, *Istina o ubijenoj gimnaziji*, str. 163-194.

78 Usp. J. TOMAŠEVIĆ - KOŠKA, *Istina o ubijenoj gimnaziji*, str. 200-212.

79 A. MARIĆ (ET AL.), *Tragom ubijenih hercegovačkih fratara*, Mostar, 2007., str. 96-106.

80 Arhiv Provincije: Mise za pokojne fratre 1940.-1955., str. 109.

zamišljen, ili je neprestano ispovijedao” (Karlo Kutle). Kad su se sutradan (8. veljače), nakon što je prestala pucnjava, fratri popeli na Brijeg, ne znajući još uvijek što je snašlo one koji su tu bili zatečeni jučer, partizani su ih sproveli u profesorsku zbornicu: “U zbornici nakon prijetnje partizana ‘da svi predaju oružje, a profesori puške’, on je vidjevši kuda sve to ide, ponovno dao grupno odrješenje svima vjericima. Doimao se tada još ozbiljnijim” (fra Dobroslav Begić).⁸¹

Istoga su ih dana (8. veljače) partizani potrpali u kamion i nekamo odvezli sa Širokog Brijega. Posljednji put je fra Leonard viđen na prolazu kroz Zadvarje: prepoznao ga je njegov đak Tomo Čizmić kroz škure, na kamionu punom ljudi.⁸² Što je bilo nakon toga, nitko ne zna sa sigurnošću.

O fra Leonardovoj je smrti zabilježio dr. fra Častimir Majić: “Njegov život pretočen je u žrtvu koja obvezuje i potiče na razmišljanje. U hladnom mjesecu veljači potekla je i njegova topla krv i izlila se u bespuća dalmatinske ilovače dok se njegovi ubojice raspršiše po tajnim skrovištima, opsjednuti okrutnošću nekontrolirane savjesti.”⁸³

Tako je fra Leonard, povučeni i tihi franjevac, profesor latinskoga i francuskog jezika na čuvenoj širokobriješkoj franjevačkoj gimnaziji, k tome odgojitelj đaka, čovjek koji zacijelo nikome u životu nije učinio nikakva zla, završio na jednome od bezbrojnih stratišta, bez suđenja i krivice, sa skupinom svoje braće franjevaca. Život je izgubio doslovce samo zato što je nosio habit i što je od novih vlastodržaca, ljudi bez ikakva karaktera i ikakvih moralnih ograda, bio smatran ideoloških protivnikom. Daj Bože da makar i njegovi posmrtni ostatci budu pronađeni i identificirani, te i on konačno bude pokopan u središnjem žrtvoslovnom mjestu hercegovačkih franjevaca, u crkvi na Širokom Brijegu, kao i drugi koji su u međuvremenu identificirani. No, bez obzira na identifikaciju, nema nikakve dvojbe da je on mučenik “in odium fidei” (iz mržnje na vjeru) i kao takav naš zagovornik na nebu.

Dr. fra Robert Jolić

81 J. TOMAŠEVIĆ KOŠKA, *Istina o ubijenoj gimnaziji*, str. 117; usp. A. MARIĆ, *Tragom ubijenih hercegovačkih fratara*, str. 105.

82 J. TOMAŠEVIĆ-KOŠKA, *Istina o ubijenoj gimnaziji*, str. 117-118.

83 Č. MAJIĆ, *U nebo zagledani*, str. 201.

KRVLJU OPEČAĆENI ZA NEBO

Životopisi šezdeset šestorice hercegovačkih franjevaca
ubijenih u Drugom svjetskom ratu i poraću

Priredio:
dr. fra Robert Jolić

Mostar, 2025.